

УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

КАФЕДРА ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему

*«Вплив сім'ї на розвиток батьківської
ідентичності чоловіка»*

Виконала: здобувачка 2 курсу,
групи ПС-22-1вм
Спеціальності 053 «Психологія»
Агаян К.В.
Керівник: Лебідь О.В.,
д.пед.н., проф.

м. Дніпро
2024

АНОТАЦІЯ

Агаян К.В. “Вплив сім'ї на розвиток батьківської ідентичності чоловіка”

Кваліфікаційна робота присвячена розв'язанню важливої психолого-педагогічної проблеми – пошуку шляхів оптимізації процесу розвитку батьківської ідентичності чоловіка.

У роботі обґрунтовано, що батьківська ідентичність чоловіка є усвідомленням чоловіком соціальної ролі батька, прийняття себе батьком, відчуття повної тотожності собі в цьому й відповідність поведінки внутрішній моделі батька.

Установлено, що батьківська ідентичність є складним психолого-педагогічним феноменом і містить когнітивний (усвідомлення чоловіком соціальної ролі батька), емоційний (прийняття чоловіком себе як батька, відчуття повної тотожності собі в цьому) й поведінковий (відповідність поведінки чоловіка внутрішній моделі батька) складники.

Обґрунтовано, що розвиток батьківської ідентичності чоловіка охоплює три періоди: доактуалізаційний (засвоєння моделей батьківської поведінки, формування статевої й гендерної ідентичності, диференціацію статевої й батьківської сфери, усвідомлення власної готовності чи неготовності до батьківства), перехідний (супроводжують загострення переживань стосовно свого батьківства й трансформація стосунків між партнерами як майбутніми батьками) і актуалізаційний (характеризується власне актуалізацією батьківських почуттів і батьківської ідентичності як цілісного утворення й охоплює п'ятий етап розвитку батьківської ідентичності чоловіка).

Батьківська ідентичність постає в біологічному (психофізіологічні особливості чоловіка, спадковість і генетична детермінованість, спрямованість на продовження роду, передачу власних генів наступним поколінням), змістовому (характеристики й ознаки, якими чоловік описує себе як батька), ціннісному (характеристики, що властиві чоловікові-батькові, чи до яких він прагне згідно з пріоритетами своєї ціннісно-сміслової сфери), оцінному (оцінки, позитивні чи негативні, які приписує чоловік кожному елементу змістового виміру) й часовому (існування й розвиток відчуття тотожності самому собі в плані переживання батьківства в часі) вимірах.

Було встановлено, що провідним механізмом розвитку батьківської ідентичності чоловіка є ідентифікація з батьком. Відповідно, процес розвитку батьківської ідентичності хлопця невід'ємно пов'язаний із роллю батька в його житті й механізмами й успішністю ідентифікації з ним. Доведено, що батьківська ідентичність є продуктом трансформаційної взаємодії психологічних особливостей конкретного чоловіка, культурно-історичних і соціальних умов його життєдіяльності, акумульованих у середовищі його батьківської сім'ї, актуалізованих у власній сім'ї чоловіка.

Установлено провідні тенденції впливу батьківської сім'ї на розвиток батьківської ідентичності чоловіка. Виявлено, що згуртованість батьківської сім'ї безпосередньо впливає на емоційний компонент сприймання себе чоловіком

як «Я-батько» в актуалізаційному періоді розвитку батьківської ідентичності, а також на поведінковий аспект сприймання чоловіком себе як «Я-батько». Експресивність родителівської сім'ї визначає здатність чоловіка в актуалізаційному періоді розвитку батьківської ідентичності до усвідомлення, переживання й вияву емоційних реакцій. Високий рівень конфліктності в сім'ї формує на когнітивному рівні таке уявлення про себе як майбутнього батька, яке містить авторитаризм, деспотичність і т.д., що в цьому випадку істотно пов'язано зі сприйняттям власного батька. Чим вищі показники за критерієм «незалежність» у родителівській сім'ї чоловіка, тим яскравіше він виявлятиме демократичний чи ліберальний стиль. Це було виявлено в дієвому аспекті сприймання себе як батька. За шкалою «контроль» ми виявили таку закономірність: чим більшим ступенем контролю характеризують родителівську сім'ю, тим більше образ себе як майбутнього батька й образ «Я-батько» містить такі характеристики батька, які передбачають його контроль над дотриманням норм і порядку всередині сім'ї. Водночас лише в чоловіків актуалізаційного періоду, тобто які вже є реальними батьками, їхні контрольні функції виявлені й у поведінковому складнику цього образу як безпосередній наслідок високого ступеня контролю родителівської сім'ї, що підтверджує гіпотезу про те, що, ставши батьком, чоловік із великою вірогідністю повторюватиме модель поведінки власного батька, адже саме на батька в традиційній сім'ї покладена функція контролю й захисту.

У роботі представлено психолого-педагогічне обґрунтування «Програми оптимізації процесу розвитку батьківської ідентичності чоловіка», яка передбачає: психодіагностику й психокорекцію вад психічного розвитку, пов'язаних із становлення чоловіка-батька; інформаційну підтримку батьківської сфери сучасного чоловіка; створення оптимальних умов для успішного становлення батьківської ідентичності. Доведено експериментальний ефект від застосування цієї програми. Він був виявлений у зростанні показників рівня сформованості батьківської ідентичності за змістовим, оцінним й ціннісно-смісловим вимірами. У результаті проходження програми зменшилася кількість чоловіків, що переживали кризові стани відносно своєї батьківської ідентичності, відбулося зміщення акценту з емоційно-полярного особистісного типу в бік урівноваженого.

Ключові слова: батьківство, ідентичність, батьківська ідентичність, етапи розвитку батьківської ідентичності чоловіка, програма оптимізації розвитку батьківської ідентичності чоловіка.

SUMMARY

Agaian K.V. 'The influence of the family on the development of a man's parental identity'

The qualification work is devoted to solving an important psychological and pedagogical problem – finding ways to optimize the process of developing a man's fatherly identity.

The paper substantiates that a man's paternal identity is a man's awareness of the social role of a father, acceptance of himself as a father, a sense of complete identity with himself in this regard, and the correspondence of behavior to the internal model of a father.

It is established that paternal identity is a complex psychological and pedagogical phenomenon and contains cognitive (a man's awareness of the social role of a father), emotional (a man's acceptance of himself as a father, a sense of complete identity with himself in this) and behavioral (a man's behavioral compliance with the internal model of a father) components.

It is substantiated that the development of a man's paternal identity covers three periods: pre-actualization (assimilation of models of paternal behavior, formation of sexual and gender identity, differentiation of sexual and parental spheres, awareness of one's own readiness or unreadiness for parenthood), transitional (accompanied by an intensification of feelings about parenthood and transformation of relations between partners as future parents) and actualization (characterized by actualization of paternal feelings and paternal identity).

Fatherly identity is manifested in biological (psychophysiological characteristics of a man, heredity and genetic determinism, focus on procreation, transmission of his own genes to future generations), content (characteristics and signs by which a man describes himself as a father), value (characteristics inherent in a man-father or which he aspires to according to the priorities of the value and meaning sphere), characteristics inherent in a man-father or to which he aspires according to the priorities of his value-sense sphere), evaluative (positive or negative assessments attributed by a man to each element of the content dimension) and temporal (existence and development of a sense of identity with himself in terms of experiencing fatherhood over time) dimensions.

It was found that the leading mechanism for the development of a man's fatherly identity is identification with the father. Accordingly, the process of developing a boy's paternal identity is inextricably linked to the role of the father in his life and the mechanisms and success of identification with him. It is proved that paternal identity is a product of transformational interaction of psychological characteristics of a particular man, cultural, historical and social conditions of his life, accumulated in the environment of his parental family, and actualized in the man's own family.

The leading trends in the influence of the parental family on the development of a man's fatherly identity are determined. It has been found that the cohesion of the parental family directly affects the emotional component of a man's perception of himself as 'I-father' in the actualization period of the development of paternal identity, as well as the behavioral aspect of a man's perception of himself as 'I-father'. The

expressiveness of the parental family determines the ability of a man in the actualization period of the development of paternal identity to realize, experience and manifest emotional reactions. A high level of conflict in the family forms a cognitive representation of oneself as a future father, which includes authoritarianism, despotism, etc., which in this case is significantly related to the perception of one's own father. The higher the scores on the criterion of 'independence' in a man's parental family, the more clearly he will demonstrate a democratic or liberal style. This was found in the effective aspect of perceiving oneself as a father. On the 'control' scale, we found the following pattern: the greater the degree of control characterizing the parental family, the more the image of oneself as a future father and the 'I-father' image contain such characteristics of a father that imply his control over the observance of norms and order within the family. At the same time, only men of the actualization period, i.e., who are already real fathers, have their control functions revealed in the behavioral component of this image as a direct consequence of the high degree of control of the parental family, which confirms the hypothesis that, having become a father, a man is likely to repeat the behavioral model of his own father, because it is the father who is entrusted with the function of control and protection in a traditional family.

The paper presents a psychological and pedagogical substantiation of the 'Program for Optimizing the Process of Development of a Man's Parental Identity', which provides for: psychodiagnosis and psychocorrection of mental developmental disorders associated with the formation of a man-father; information support for the parental sphere of a modern man; creation of optimal conditions for the successful formation of a father's identity. The experimental effect of this program has been proven. It was manifested in the growth of indicators of the level of formation of paternal identity in terms of content, evaluation and value-semantic dimensions. As a result of the program, the number of men experiencing crisis states in relation to their paternal identity decreased, and there was a shift in emphasis from an emotionally polar personality type to a balanced one.

Key words: fatherhood, identity, fatherly identity, stages of development of a man's fatherly identity, program for optimizing the development of a man's fatherly identity.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА РОЗВИТОК БАТЬКІВСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧОЛОВІКА.....	7
1.1. Особливості розвитку та функціонування сім'ї.....	7
1.2. Функції та роль чоловіка/батька в традиційній сім'ї.....	11
1.3. Поняття, структура й етапи розвитку батьківської ідентичності чоловіка.....	13
1.4. Ідентифікація з батьком – провідний механізм розвитку батьківської ідентичності чоловіка.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА РОЗВИТОК БАТЬКІВСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧОЛОВІКА.....	25
2.1. Організаційно-методичне забезпечення емпіричного дослідження.....	25
2.3. Результати емпіричного дослідження.....	33
2.3.1. Особливості образу «Я» та смислове наповнення поняття «дитина» в чоловіків.....	33
2.3.2. Аналіз впливу сім'ї на розвиток батьківської ідентичності чоловіка..	44
2.3.3. Якісний аналіз особливостей батьківської ідентичності чоловіка на різних періодах її розвитку.....	49
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ БАТЬКІВСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧОЛОВІКА.....	57
3.1. Змістове наповнення «Програми оптимізації процесу розвитку батьківської ідентичності чоловіка».....	57
3.2. Аналіз ефективності впровадження «Програми оптимізації процесу розвитку батьківської ідентичності чоловіка».....	62
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	77

